

Cavanşir GULİYEV

KIBRIS HALK TÜRKÜLERİNİN BAZI ARMONİLEŞTİRME ÖZELLİKLERİ

Prof.Dr. Cavanşir GULİYEV - KKTC Yakın Doğu Üniversitesinin Sahne Sanatları Fakültesinin öğretim üyesi.

Türkünün armonileştirmesi ilk bakışta heyecan verici ve oldukça basit bir iş gibi görünse de, mesele dikkatli ele alındığında ortaya çıkan özellikler, göz ardı edildiklerinde türkünün özgünlüğünün ve milli renginin kaybına sebep verebiliyor.

Daha 1945 yılında, büyük Azeri besteci ve müzik alimi Üzeyir Hacıbeyli “Azerbaycan Halk Müziğinin Temelleri” isimli kitabında*, türkülerin armonileştirilmesi süreçlerinde özel yöntemin gerekliliğini vurgulamış, armonileştirilmiş Azeri türkülerine dair hem iyi hem de kötü örnekler göstermiştir.

Globalleşmenin büyümesi, kültürlerin farklı müzik temelleriyle daha fazla iç içe geçmesi, müzik endüstrisinin arrange etme çevresinde gelişmesi ve çeşitli düzenlemelere karşı oluşan genel bir merak sonucunda bu sorun daha önemli bir hal almıştır. Mesele özellikle yüzyılların makam tekniği geleneklerine ve ses ölçeğinin özgün temperasyonuna dayanan türkülerini ilgilendiriyor. Kuzey Kıbrıs halk müziği örneğinde olduğu gibi.

İsminden de belli olduğu üzere, coğrafi özellikleri Akdeniz adası olmak olan Kıbrıs’ın kuzey bölgesini kapsayan ve şu anda 1974 yılında Rumlardan (Rum - Kıbrıs Yunanlılarına Türklerin verdiği isim) ayrılarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adı altında kendi devletlerini kuran Kıbrıs Türklerinin ikamet ettiği bir ülkeden bahsediyoruz. Ortaçağ’dan beri adada yaşayan Türkler müzik mirasları da dahil kendi geleneklerini unutmamış, Türkiye ana karasında yaşayan akrabalarıyla kültürel bağlantılarını kaybetmemişlerdir.

Halk müziğinin yaşatılmasıyla da alakalı bir durumdur bu -Kuzey Kıbrıs Türklerinin müzik folkloru, özünde Türkiye folkloruna özdeştir. Bunun temelinde Türklerin, yüzyıllar boyunca yan yana yaşadıkları Rumların müziğinden doğal olarak etkilenmesi yatmaktadır. Özellikle ritim mevzusunda, Kıbrıs Türk türkülerinin ritmi daha sakin, daha “Avrupalı” mi desek; keskin senkoplu ritimler Türkiye’de kullanılanlardan daha azdır. Bununla birlikte, Kıbrıs Türk türkülerinin makam-tonlama temeli yüzyıllar boyunca hiç değişmemiş, hatta Rumların müziğini de etkilemiştir.

Öncelikle şunu belirtmekte yarar vardır ki, armonileştirme sözüyle, klasik Avrupa armonisinden bahsediyoruz, çünkü armonileştirilmiş müzik folkloru, genel olarak Avrupa temelli topluluklar, orkestralar veya bağımsız olarak şarkıya eşlik eden piyano, gitar, akordeon vs gibi enstrümanlar tarafından kullanılmaktadır. Zira Türklerin milli geleneğinde, Avrupalı anlamda armoniye yer yoktur.

Peki, Kuzey Kıbrıs Türk müzik folklorunun hangi nitelikleri armonileştirme süreçlerinde önceden dikkate alınması gereken özellikleri yaratıyor?

Birincisi, esas tonun ve dizinin her zaman aynı şey olmadığı ve bu durumda türkünün içindeki Avrupalı akort zorlamasının nahoş seslerle sonuçlanabildiği makam tertibi.

İkincisi, makamların kendine özgü temperasyonu. Profesyonel Türk müziğinin (Geleneksel Türk Sanat Müziği) çok yönlü makamsal ve temperasyonel bir sisteme temellendiği herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Türk Halk Müziği de makamsal müziktir. Geleneksel Türk Sanat Müziği gibi, Türk Halk Müziğinde Büyük İkili aralığı, birbirine eşit dokuz komadan oluşur. Bu komalar küçükten büyüğe doğru şöyle sıralanırlar: Koma(F), Bakiye(B), Küçük Müneccib(S), Büyük Müneccib(K), Büyük İkili – Tam ses(T)

Çargah

T T B T T T B

Buselik

T B T T B K S

Kürdi

B T T T B T T

Rast

T K S T T K S

Uşşak

K S T T B T T

Hüseyni

K S T T K S T

Hicaz

S K S T S S T

Hüzzam

S T S K S T K

Segah

S T K S T T K

Acemaşiran

T T B T T T B

Mahur

T T B T T T B

Nihavent

T B T T B T T

Sultaniyegah

T B T T B K S

Kürdilihicazkar

B T T T B T T

Ferahnüma

B T T T B T T

Suzidil

S A S T B K S

Ferahnak

S T T K S T K

Nikriz

T S T S T K S

Saba

T S K S B T T

Kıbrıs Halk Türk türkülerinin armonileştirilmesi sürecinde, makamsal tertip ve özgün temperasyona ek olarak ritmi de dikkate almak gerekmektedir: Tempo-ritm Türk müzik algısı sisteminde önemli bir yer kapsamaktadır.

Bir Kuzey Kıbrıs Halk türküsü güzelliği avrupalı armonik “kıyafette” silikleşmeyecek şekilde nasıl armonileştirilebilir?

Armonileştirme sürecine örnek olması için “Agşamınan İkindinin Arası” isimli Kıbrıs türküsünü seçtik (Örnek 1). Türkü Güzelyurt bölgesine aittir; kaynak kişi Mehmet Ali Tatlıyay.

Agşamınan İkindinin Arası

Kaynak kişi: Mehmet Ali Tatlıyay
Derleyen: Mahmut İslamoğlu - Yılmaz Taner

Allegretto ♩=250

Ag - şa - mı - nan İ - kin - di - nin a - ra - sı,
Ga - vuş - ma - ya yog mu bu - nun ça - re - si,

Ag - şa - mı - nan i - kin - di - nin a - ra - sı. Yag - dı be - ni
Ga - vuş - ma - ya yog mu bu - nun ça - re - si. Bu - yur da gel,

gaş - la - rı - nın ga - ra - sı. Yag - dı be - ni gaş - la - rı - nın
ay e - fen - dim. ha - ne me, Ç a - re bu - lun - maz, bi - li - rim,

ga - ra - sı. Yag - dı be - ni gaş - la - rı - nın ga - ra - sı.
ya - re - me. Ç a - re bu - lun - maz, bi - li - rim, ça - re - me.

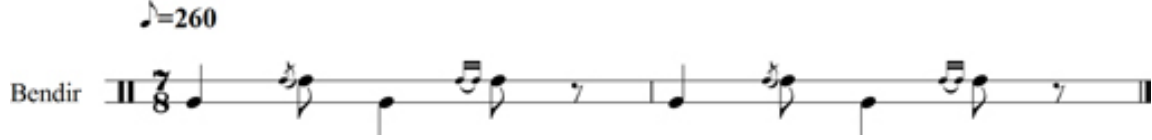
II

Elmas turaş nargilenin şişesi,
Giddi gelmez çigerimin köşesi.
Gavuşmaya yog mu bunun çaresi
Buyur da gel, ay efendim, haneme
Çare bulunmaz, bilirim, yareme.

III

Düşdü fitil, ateş aldı, yanaçak,
Yandım Allah, daha nerem yanacak.
Gavuşmamız mahşere mi galacak.
Buyur da gel, ay efendim, haneme,
Çare bulunmaz, bilirim, yareme.

Bizce, bu türkü Kıbrıs müzik folklorunun tüm güzelliğini ve zenginliğini daha bütün bir şekilde yansıtıyor. Hem değişken ritim hem özgün temperasyon hem de Türk dilinin yerel lehçesi (Kıbrıs Ağzı) mevcuttur. Türkünün ritmi şöyledir (Örnek 2):

Türkünün orijinalinde de görüldüğü üzere, Saba makamında bestelenmiştir (Örnek 3).

Saba makamı

Bu makamın özelliği, dördüncü basamağın yaklaşık $\frac{3}{4}$ ton, yani Büyük Mücenneb'e gelecek şekilde, alçaltılmış olmasıdır. Bunun anlamı, makamın üçüncü ve dördüncü perde aralığının oldukça küçük, Avrupa yarım tonundan daha küçük olması armonileşme sürecine büyük engel teşkil eder çünkü klasik Avrupa armonisinde akortlarda Saba makamının dördüncü perdesinin kullanımı detone ile sonuçlanabiliyor. Bununla birlikte Avrupa armonileştirmesinde makamın dördüncü perdesi, en azından üç ana ve pek çok yardımcı armonik akortta kullanılıyor ve ana *subdominant* notadır.

Diğer yandan Doğu'nun pek çok diğer makamında olduğu gibi, Saba makamın başlangıç sesi, temel tonaliteyi oluşturan ana ton değildir ki, bu durum da türkünün Avrupa akortlarıyla armonileştirilmesi sürecini daha da karmaşıktır.

Son olarak da, bizim bakış açımıza göre Kıbrıs Türk Halk türkülerinin Avrupa usulüyle armonileştirilmesi onların güzelliklerini yok ediyor. Ek olarak, bu türkülerin geleneksel şekilde yorumlanmasında ortaya çıkan üst ton ses izi de bu yöntemle armonileştirildiklerinde yok olacaktır.

Yukarıda belirtilenler bizi farklı, mevzu bahis özellikleri dikkate alan armonileştirme yöntemleri arayışına mecbur etmektedir.

Türkiye'nin temel müzik enstrümanlarının dörtlü-beşli düzenini ve Kıbrıs türkülerinin dörtlü-beşli destek seslerini dikkate aldığımızda, bu türkülerin armonileştirme sürecinin de makamın temperasyonlu perdeleri kullanılmadan dörtlü-beşli-ikili(kvarta-kvinta-sekunda) akortların

yardımla olması gerektiğini düşünüyoruz. Bu teknik bir ahenk yaratıyor ve kulağa yabancı gelmiyor, türkünün ezgisinin yapısına temelleniyor.

Kıbrıs Türk türküsü armonileştirmesi için iki örnek gösteriyoruz:

Örnek 4 (Örnek 4). Klasik Avrupa akortlarının kullanarak armonileştirilen bir bölüm.

Agşamınan İkindinin Arası

Allegretto ♩=260

1. 2.

Ag - şa - mı - nan
Ga - vuş - ma - ya

Örnek 5 (Örnek 5). Bu bizim teklif ettiğimiz, dörtlü-beşli-ikili oluşan özel akortlar yardımıyla doğru armonileştirme örneği

Ağşamınan İkkindinin Arası

Allegretto ♩=260

1. 2.

Ag - şa - mı - nan   İ - kin - di - nin   a - ra - sı,
Ga - vuş - ma - ya   yog mu bu nun   ça - re - si,

Örneklerden görüldüğü üzere, bu türkünün armonileştirmesinde kullanılan dörtlü-beşli-ikili akortları, Geleneksel Türk Sanat Müziği makamlarına temellenen Kıbrıs Türk türkülerinin armonileştirilmesinde, bizim bakış açımıza göre, tek doğru yöntemi oluşturmaktadırlar. Bu teknik, Kıbrıs türkülerinin seslendirilmesinde yüzyılların derinliğinden gelen güzelliğin daha da vurgulanmasına ve gelecek kuşak dinleyici ve yorumculara el değmemiş bir şekilde iletilmesine izin vermektedir.

Sonuç olarak, yukarıda anlatılan yöntemle armonileştirilmiş “Ağşamınan İkkindinin Arası” türküsünün tamamının sunuyoruz.

Agşamınan İkindinin Arası

Allegretto ♩=260

1. 2.

Ag - şa - mı - nan İ - kin - di - nin a - ra - sı,
Ga - vuş - ma - ya yog mu bu nun ça - re - si,

Ag - şa - mı - nan i - kin - di - nin a - ra - sı.
Ga - vuş - ma - ya yog mu bu - nun ça - re - si.

Yag-dı be-ni gaş-la-rı-nın ga-ra-sı. Yag-dı be-ni gaş-la-rı-nın.
Bu-yur da gel, ay e-fen dim. ha-ne me, Ça-re bu-lun-maz, bi-li-rim,

rit. . . . .

ga-ra-sı. Yag-dı be-ni gaş-la-rı-nın ga-ra-sı.
ya-re-me. Ça-re bu-lun-maz, bi-li-rim, ça-re-me.